

Semantične in pragmatične razsežnosti slovenskega in francoskega besedotvorja

Gregor Perko

Résumé

L'article se propose de montrer, en se basant sur deux types de procédés morphologiques évaluatifs, de quelle façon les valeurs sémantiques et pragmatiques peuvent servir de *tertium comparationis* dans les études contrastives des phénomènes relevant de la morphologie constructionnelle. L'approche proposée par l'article se situe dans une perspective lexématique et cherche à en démontrer les avantages pour les recherches contrastives.

Une analyse contrastive des diminiutifs nominaux en slovène et en français doit se baser sur la prise en compte des valeurs morphopragmatiques des diminiutifs dans les deux langues. En français, les diminiutifs morphologiques relèvent essentiellement de la mesurativité et non de l'évaluativité : *maisonnette*, dérivé de *maison* au moyen du seul suffixe diminutif encore productif *-ette*, ne désigne qu'un objet de petite taille. En slovène, les procédés constructionnels font intervenir en plus de la taille de l'objet dénoté, le rapport entre l'objet et le locuteur ainsi que l'intention du locuteur d'établir une connivence avec l'interlocuteur.

Les deux langues étudiées, le slovène et le français, connaissent la dérivation évaluative verbale sur base verbale (verbe > verbe_{mod} : *jokati* > *jokcati*, *pleurer* > *pleurnicher*). Malgré une grande variété de schémas de nomination, il est possible d'identifier l'opération sémantique qui les sous-tend : il s'agit de l'expression de la manière. Les autres valeurs sémantiques et pragmatiques s'organisent, comme c'est d'ailleurs le cas des évaluatifs nominaux, autour de trois pôles : référent, locuteur, interlocuteur.

Ključne besede: besedotvorje, semantika, pragmatika, ekspresivnost, manjšalnice

1 UVOD

Kontrastivne raziskave v jezikoslovju se v zadnjih dveh desetletjih na vedno bolj sistematičen način lotevajo tudi področja leksikologije. V večjem delu druge polovice dvajsetega stoletja je bilo težišče tovrstnih raziskav na slovnici in fonologiji, saj je v tedaj prevladujočih jezikoslovnih paradigmah, strukturalizmu in tvorbeno-pretvorbenem jezikoslovju, slovnica veljala kot osrednja, »nadredna« in skupaj s fonologijo kot edina sistematična ravnina jezika, medtem ko je veljalo besedišče za podrejeno in kaotično ravnino, iz katere slovnica jemlje svoje gradnike in kamor po potrebi odlaga vse, česar ni mogoče umestiti v pravila. Besedišče se je puščalo ob strani, saj se je zdelo, da ne more doprinesiti kaj bistvenega k osrednjima vlogama, ki se ju je pripisovalo kontrastivnim analizam: te analize so služile na eni strani kot hevristično orodje za opis posameznih jezikovnih pojavov v določenem jeziku, na drugi pa naj bi doprinesle k učinkovitejšemu poučevanju tujih jezikov.¹ Z razvojem prevodoslovja, zlasti pa s pojavom dvojezičnega korpusnega jezikoslovja, ki je raziskave od analize sistema usmerilo v analizo rabe, se je zanimanje za kontrastivno raziskovanje besedišča okrepilo (Altenberg in Granger 2002). Enako pomemben je bil tudi premik v jezikoslovju nasploh, kjer si je leksikologija izborila pomembno teoretsko in metodološko samostojnost. Med pomembnejšimi teoretskimi okviri oziroma modeli, ki so v zadnjih nekaj desetletjih bistveno doprinesli k razvoju leksikologije in hkrati omogočili učinkovite nastavke za razvoj sistematične kontrastivne leksikologije, naj izpostavim vsaj kognitivno jezikoslovje, model pomen-besedilo I. A. Mel'čuka in tvorbeni leksikon J. Pustejovskega.

Besedotvorje je bilo do sredine devetdesetih let v »nestabilnem« položaju, saj je bilo na eni strani, kar zadeva sistematične besedotvorne postopke, podrejeno slovnici in skladnji, na drugi pa v vsem, kar ni sistematično, leksikologiji. Oba osrednja slovenska sodobna besedotvorna modela (Toporišič 1991, 2006, Vidovič Muha 2011) zgovorno pričata, da so se besedotvorne operacije analizirale po analogiji s skladenjskimi: motivirane besede nastajajo kot različne pretvorbe ustrezne skladenjske podstave (*majhna sestra* > *sestrica*, *zdravnik zob* > *zobozdravnik*, *iti stran* > *oditi*).

Kot pomemben mejnik v razvoju besedotvorja in oblikoslovja, torej morfologije v širokem pomenu besede, je potrebno navesti delo M. Aronoffa *Morphology by itself* (1994), ki je bistveno prispevalo, da je izpostavljena specifičnost morfoloških procesov, tako oblikoslovnih kot besedotvornih, da se za analizo teh procesov uporabljajo metode in modeli, lastni morfologiji, in da je besedotvorje tesneje in bolj sistematično vgrajeno v leksikologijo.

Sistematične kontrastivne besedotvorne raziskave so redke, kar si vsaj delno lahko razlagamo tudi z do sedaj prevladujočim t. i. morfematskim pristopom (glej v

¹ S specifičnimi vprašanji kontrastivne leksikologije so se ukvarjali večinoma samo leksikografi.

nadaljevanju), ki ne nudi najučinkovitejšega teoretskega okvira za kontrastivne raziskave. V večini primerov so se besedotvorne kontrastivne raziskave zanimale za zelo splošne sistemske razlike med posameznimi jeziki, kot npr. produktivnost in živost posameznih besedotvornih načinov (npr. večja produktivnost zlaganja v germanskih ali slovanskih jezikih v primerjavi z romanskimi), večja oz. manjša motiviranost tvorjenih besed (npr. slovenska zloženka *vodoodporen* je bolj motivirana kot francoska izpeljanka *imperméable*; splošna posebnost francoskega besedotvorja v primerjavi s slovanskimi, germanskimi, pa tudi ostalimi romanskimi jeziki, ki zmanjšuje motiviranost izpeljank, je sorazmerno veliko število alomorfnih in supletivnih oblik, kar npr. pogosto vidimo pri izpeljavi pridevnikov iz samostalnikov *chien* > *canin*, *chat* > *félin*), večja ali manjša pravilnost posameznih besedotvornih vzorcev (npr. v nemščini se poimenovanja za ženske poklice, naslove, funkcije ipd. za razliko od slovenščine ali francoščine tvorijo skoraj izključno z eno samo pripono, to je *-in*) ipd. Pri večini tovrstnih študij je v ospredju didaktična usmeritev. Dober primer za takšno delo je monografija M. Paillarda (2000), ki na didaktično ustrezno podprt način osvetljuje bistvene razlike med francoskim in angleškim besedotvornim sistemom.

Metodološki okvir kontrastivnih analiz ne glede na ravnino, ki jo raziskujemo, obsega tri stopnje: opis, sopostavljanje in primerjavo (Krzyszowski 1990: 35). Opis zajema izbiro pojavov in predhodni, z ustrezno jezikoslovno teorijo podprt opis le-teh. S sopostavljanjem želimo priti do kandidatov tujejezičnih ustreznih izbranih pojavov. S primerjavo določimo stopnjo, vrsto in obseg ustreznosti med izbranimi pojavi in potencialnimi tujejezičnimi ustreznici. Ključen pojem vsake kontrastivne analize je določitev t. i. *tertium comparationis*, to je skupni imenovalec, na katerem temelji primerjava med jezikovni pojavi v različnih jezikih. *Tertium comparationis* temelji na hipotezi, ki si jo zastavimo, še preden se lotimo opisa, in ki naj bi jo v sklepni etapi analize čim bolj natančno in celovito določili.

V leksikologiji je *tertium comparationis* največkrat pomenska ustreznost, ki pa je zelo relativen pojem in jo je težko natančneje opredeliti, tako da se kljub uporabi sodobnih korpusov, elektronskih orodij in razvitih metodoloških modelov določa na v veliki meri intuitiven način (Altenber in Granger 2002: 14–21). V besedotvorju je določitev *tertium comparationis* bolj odprta, saj v besedotvorju poleg pomena, torej označenca jezikovnega znaka, pomembno vlogo igrata tudi oblika, torej označevalec, in pa oblikoslovno-skladenjske lastnosti jezikovnega znaka, združene v t. i. skladniku.² *Tertium comparationis* se lahko določa tako na ravni posameznega besedotvornega načina, posameznih morfonoloških »zakonitosti« kot sprememb slovničnih, vezljivostnih ali družljivostnih lastnosti, ki nastajajo pri besedotvornih postopkih.

2 Skladnik (fr. *syntactique*) kot tretjo razsežnost jezikovnega znaka je vpeljal I. A. Mel'čuk (1993: 117–120) in združuje vse tiste oblikoslovno-skladenjskih informacij, ki niso neposredno napovedljive iz označevalca in/ali označenca. Gre za besednovrstno pripadnost, spol, spregatveni ali sklanjatveni vzorec, vezljivostne in družljivostne lastnosti ipd. V svoje teoretske modele ga vgrajujejo tudi drugi morfolozi (Fradin 2003).

V študiji, ki sledi, bom na primeru slovensko – francoske kontrastivne analize izsamostalniških in izglagolskih modifikacijskih izpeljank, ki izražajo »pomen manjšalnosti«, poskušal opozoriti na težave, na katere naletimo pri določitvi *tertium comparationis* in na katere trčimo pri prevajanju oz. poučevanju francoščine oz. slovenščine kot tujih jezikov. Zaradi prostorskih omejitev bo članek v marsičem »programske« narave in se bo bolj kot na korpus oprte preverljive rabe loteval sistemske ravni. Preden se lotim analize, bom na kratko predstavil t. i. leksematski model, za katerega si upam trditi, da je ustrežnejši teoretski okvir za kontrastivne besedotvorne raziskave kot modeli, ki delujejo na morfemski ravni.

2 LKSEMATSKI PRISTOP K BESEDOTVORJU

V leksematskem modelu (Aronoff 1994, Fradin 2003, Roché et al. 2011) je osrednja enota, s katero operira besedotvorje, leksem in ne več morfem (obrazilo, predpona, medpona, pripona itd.), ki bi užival status jezikovnega znaka. Modeli, ki so poenostavljeno povedano temeljili na morfemu in ki bi jih lahko imenovali morfematski, predvidevajo, da se te enote, neke vrste gradniki, združujejo med seboj, da bi v skladu s pravili, sorodnimi skladenjskim, tvorili kompleksnejše enote. Za natančno analizo težav, s katerimi se morfematski modeli pogosto bolj ali manj neučinkovito spopadajo, naj napotim na Fradin (2003: 29–78). Avtor sicer analizira večinoma francosko besedotvorje, vendar pa so ugotovitve prenosljive tudi na slovensko besedotvorje (premene podstave, ničta obrazila, določljivi elementi z nemorfemskim značajem, alomorfija, večpomenskost obrazil, sopomenskost obrazil itd.).

V leksematskem modelu se za potrebe analize še uporabljajo termini kot so morfem, obrazilo, predpona ipd., vendar pa ti pojmi ne označujejo več jezikovnih znakov, pač pa neke vrste »eksponente« besedotvornih operacij. Priponi *-aie* v *chênaie* ali *-ec* v *brastovec* ne »pomenita« »gozd porasel z«, ampak samo površinski rezultat oz. površinsko obliko uporabe določene besedotvorne operacije na leksemih *chêne* in *brast*. Leksem je osnovna besedotvorna enota: v besedotvorne operacije vstopajo in iz njih »izstopajo« leksemi. Operacije delujejo na vseh treh ravninah jezikovnega znaka (označenec, označevalec in skladnik), praviloma neodvisno med seboj. Mogoče je, da si operacije zaradi različnih splošnejših morfoloških, pomenskih, morfonoloških ali skladniških omejitev nasprotujejo. Tako bi npr. pričakovali, da bo pridevniška izpeljanka iz *Molière* *moliérien (prim. *Corneille* > *cornélien*, *Racine* > *racinien*), vendar pa je zaradi v francoščini močno delujoče omejitve ponavljanja enakih zvočnih zaporedij (disimilacija) končna oblika »pomensko neustrezen« *moliéresque*.

Pomembna posledica leksematskega zasuka in vključitve besedotvorja v leksikologijo je, da tudi tvorjeni leksemi vstopajo v specifična medleksemna razmerja, kar

omogoča zlasti lažje razumevanje pomenskih in oblikovnih sprememb. Tako je vsaka tvorjenka na eni strani del besedotvorne družine (okrog leksema, iz katerega so nastale) in besedotvornega niza (rezultat določene besedotvorne operacije). Tako je npr. mogoče brez težav razložiti, zakaj je namesto etimološko pričakovane oblike *peuple* leksikalizirana oblika *peuplier* (sl. topol): s pripono *-ier* se je samostalnik integriral v zelo živ besedotvorni postopek izpeljave imena dreves. Družino glagola *trgovati* tvorita med drugim samostalnika *trgovec* in *trgovina*, vendar pa *trgovec* ali *trgovina* že dolgo ne označujeta več samo nekoga, ki trguje, oziroma kraja, kjer se trguje, ampak tudi dejavnost in posledično nekoga, ki se s to dejavnostjo ukvarja, pa tudi gospodarsko panogo in posledično gospodarske družbe, ki se s to dejavnostjo ukvarjajo. Ker oba samostalnika tvorita isto besedotvorno družino, so analogni pomenski premiki za obe besedotvorni operaciji predvidljivi in ni potrebno za vsako pripono posebej (*-ec*, *-ina*) predvideti dveh novih, med seboj neodvisnih besedotvornih izglagolskih operacij.

Za razliko od morfematskih modelov, kjer je bil v ospredju semaziološki pristop (npr. analiza pripone *-ač*, ki služi za označevanje predmetov, ki opravljajo določena dejanja: *odpirrač*, *odbijač*), je v leksematskem pristopu pomembnejši onomaziološki pristop. Zato je pomembno, da ločujemo med poimenovalno shemo (Roché 2011: 20–23) in pomenom, ki je abstrakten in je rezultat konkretne besedotvorne operacije. Npr. »predmet, ki opravlja določena dejanja« predstavja poimenovalno shemo, ki se lahko izrazi s pomočjo različnih besedotvornih operacij: z različni priponomi (*-ec*, *-aj*, *-nik* itd.), z zlaganjem (*vodomer*) ali s stalno besedno zvezo (*pomivalni stroj*). Besedotvorni pomen mora odsevati specifičnost besedotvorne operacije.

3 MANJŠALNOST

Manjšalnost, ki jo razumemo kot poimenovalno shemo, se v slovenščini in francoščini lahko izraža na različne načine, zato je še toliko pomembnejše, da kontrastivna analiza natančneje opredeli pomensko-pragmatične značilnosti in omejitve posameznih besedotvornih operacij (fr. *réformette* / sl. *reformica*, fr. *petite question* / sl. *manjše vprašanje*, fr. *minijupe* / sl. *minikrilo*, fr. *nanotechnologie* / sl. *nanotehnologija*...). Te omejitve so v prvi vrsti odvisne od opredelitve »manjšalnosti«.

Izražanje manjšalnosti sodobno besedotvorje umešča med t. i. ekspresivno oz. evalvativno besedotvorje (Zwicky in Pullum 1987, Dressler in Merlini Barbaresi 1994), ki ga govorec uporablja za izražanje kvantitativnih ali kvalitativnih vrednostnih sodb o denotatu, govorni izmenjavi in njegovih udeležencih (Fradin in Montermini 2009: 235–238). Namesto poimenovalnih shem, v smislu čiste manjšalnosti, slabšalnosti ali ljubkovalnosti, bomo pomenske lastnosti izpeljank

podredili širšim pragmatičnim omejitvam. Različne vrste manjšalnosti je potencialno mogoče razlikovati glede na to, katera od referenčnih točk, ki jo predstavljajo udeleženci govorne izmenjave in razmerja med njimi, prevladuje: točka denotata, točka govorca ali točka sogovorca (Fradin in Montermini 2009: 246–248). Pomeni, ki se združujejo okrog točke denotata izpeljanke, se nanašajo na razsežnost ali jakost ene ali več lastnosti denotata (večje/manjše). Točka govorca obsega pomen, ki zadevajo odnos med denotatom in govorcem (dobro/slabo), točka sogovorca pa se nanaša na samo izmenjavo in odnos do sogovorca (omilitev govornega dejanja, iskanje soglasja/naklonjenosti). Pri posamezni izpeljanki je pogosto udeležena več kot ena referenčna točka.

3.1 Samostalniške manjšalnice v slovenščini in francoščini

Če se osredotočimo samo na izsamostalniške izpeljanke, potem je izbira gradiva za našo analizo dokaj enostavna. Za francoščino lahko izberemo samo besedotvorne operacije, v katere vstopa pripona *-et(te)*, ki je še edina produktivna. V slovenščini imamo na voljo približno deset potencialno sopomenskih pripon, ki se razlikujejo glede etimoloških in morfonoloških lastnosti ter besednovrstnih omejitev (*-ecl-cal-ce*, *-ič/(i)icaliče*, *-ekl-kal-ko*, *-čekl-ičkal-ko*). Toporišič (1991: 141–144) pri tipologiji različnih oblik manjšalnosti ločuje manjšalnost v smislu mernosti (*-ič: gradič*) in pa manjšalnost, ki sta ji dodana konotaciji ljubkovalnosti (*-ič: otročič*) in slabšalnosti (*-ič: člančič*). Za na prvi pogled onomaziološki pristopom moramo prepoznati semaziološki pristop, saj so poimenovalne sheme vezane na posamezne pripone, kar pomeni, da imamo lahko v primeru pripone *-ič* opravka s tremi istozvočnimi priponomi.

V modelu, ki ga predlagamo, je potencialna pomenska vrednost odvisna od leksema, besedotvorne operacije, iz katere je izšel, in vpetosti v medleksemska razmerja. Zaradi kompleksnosti prepleta vseh teh dejavnikov so mogoči tudi sistemsko nepričakovani pomenski učinki. Poglejmo naslednja dva primera:

*/.../ medtem ko občinska oblast razmišlja, ali vrtec na Žagi zaradi premajhnega števila otrok in napornih normativov kar zapreti, so Trentarji prišli na dan z željo, da bi imeli kar svoj oddelek vrtca. Za štiri **otročiče**. Trentarski svetnik Marko Pretner je utemeljil, zakaj v dolini mlade Soče vrtec potrebujejo. Svetnik in nekdanji župan Robert Trampuž pa je vzrožil: »Trenta postaja najbolj razviti del bovške občine, in je požugal, Trentarji, skrajni čas je, da se začnete obnašati normalno!« (Gigafida: Delo 2011)*

*/.../ sem se toliko zakasnil z dokončanjem prispevka, da ne vem, ali ga boste jutri res prejeli. Ne vem, ali ob 21 še odnašajo pošto. Sicer pa se bojim, da Vam ne bo ustrezala dolžina **člančiča**. Nič jasnega namreč niste*

rekli o tem, nekaj kot dobre pol strani, če se prav spomnim. Naneslo mi je (s presledki in zaglavjem) 2950 znakov, to je, eno in pol tipkane strani (65 x 30). Prosim Vas, da mi ne bi krajšali, saj sami vidite, da je stvar zaokroženo zgrajena. Kaj dosti manj tudi ne bi kazalo napisati, ker bi bilo vse skupaj preveč ad hoc. Prosim torej, ne krajšati. (Gigafida: Delo 2008)

V prvem gornjem primeru, kjer manjšalnica svoj pomenski učinek gradi okrog referenčne točke govorca, je jasno, da so *otročiči* rabljeni ironično, najbrž vsaj hlinjeno slabšalno, saj govorec ne govori direktno o otrocih, ampak o številu le-teh in ki ga ocenjuje kot nezadostnega. V drugem navedenem primeru govorec ne želi slabšalno oceniti svojega članka, ampak želi z rabo manjšalnice pozitivno vplivati na sogovorca in dobiti njegovo soglasje, da napisani članek ne bo skrajšan.

Kot je bilo že nakazano v analizi gornjih dveh primerov, se pomeni samostalniških manjšalnic v slovenščini lahko organizirajo okrog vseh treh referenčnih točk:

- denotat
Staro gredo lahko ponovno uporabimo šele čez štiri leta. Najprimernejše so grede, na katerih so rasli zgodnje korenje, solata, grah, fižol ali krompir. Preden posadimo prve *grmičke*, moramo zemljo zrahljati (ne prekopati!) in jo obogatiti s kompostom. (Gigafida: Večer 1999)

Grmički označujejo grm, ki je zaradi svoje mladosti majhnih dimenzij.

- govorec
Zaradi čedalje večje priljubljenosti Pahorjeve SD, ki v ozadju nadzira največji Semoličev sindikat (ZSSS), je v prihodnjih mesecih pričakovati še več socialne demagogije, popuščanja večno včerajšnjim sindikatom in pokop še tega bornega poskusa *reformice* trga dela. (Gigafida: Demokracija 2007)

Govorec z rabo manjšalnic izkazuje svoj negativni odnos do predlagane reforme, ki jo ocenjuje kot nezadostno in slabo.

- sogovorec
Ko konec dneva narediš bilanco svojih aktivnosti, se na vrhu seznama znajde brisanje njegovih sporočilc. Sledijo si takole: »Si že popila *kavico*?«, »Čez *minutko* te pokličem.« (Gigafida: Internet 2010)

Z manjšalnicama (*kavica*, *minutka*) želi avtor navedka s sogovornikom vzpostaviti vzdušje naklonjenosti in olajšati nadaljno komunikacijo.

V številnih primerih so leksemi razpeti med več referenčnih točk.

Vožnja do prvega svetilnika je minila izredno hitro. V Paških vratih me je pozdravil veter, ki je moj *čolniček* veselo premetaval po gladini. Po stotih metrih se je veter unesel in morje se je umirilo. (Gigafida: Dnevnik 2004)

Poleg sorazmerno majhnih dimenzij čolna je vsekakor pomembno tudi, da želi govorec pokazati pozitiven odnos do plovila, ki ga označuje manjšalnica.

Toda Ustinov je bil več kot le smešen *debelušček*, bil je pravi renesančni človek, katerega talenti so bili tako raznoliki, da si njegovi občudovalci še zdaj niso edini, kateri od njih je bil najbolj izrazit. (Gigafida: Dnevnik 2004)

Z manjšalnico želi govorec na eni strani zmanjšati žaljiv učinek telesnega opisa (prim. *debeluh*), na drugi pa pokazati pozitiven odnos, ki ga goji do osebe, ki ji je opis namenjen.

V francoščini je besedotvorna operacija s pripono *-et(te)* potencialni ustreznik slovenskih manjšalniških izpeljank skoraj izključno samo glede na referenčno točko denotata, to je glede dimenzij le-tega: *maisonnette* ali *banquette* sta »hiša manjših dimenzij« in »klop manjših dimenzij« in v ničemer ne vključujeta drugih dveh referenčnih točk. Kljub temu, da je večina izpeljank danes povsem leksikaliziranih, operacija in pripona ostajata produktivni, na kar kažejo sodobnejše izpeljanke kot npr. *déprimette* (< *déprime*) za manj resno obliko depresije ali *fixette* (< *fixation*) za manj resno obliko t. i. fiksne ideje. Praviloma so šibko leksikalizirane izpeljanke slogovno zaznamovane in sodijo v pogovorno zvrst jezika. Redki so primeri, ko se zlasti pri slabše leksikaliziranih manjšalnicah pomen bliža referenčni točki govorca in ko se skozi uporabo manjšalnice izraža govorcev odnos do denotata. V večini tovrstnih primerov gre za izglagolske samostalniške izpeljanke. Z uporabo manjšalnice *causette* namesto *causerie* (»neformalni pogovor«) želi govorec ikonično zmanjšati razdaljo med njim in denotatom in s tem pokazati, da je denotat v sferi njegovega zanimanja. Podobno bi lahko ugotavljali tudi za *comprenette* (»zmožnost razumevanja«, iz glagola *comprendre*) ali *mirette* (»oči«, iz pogovorno zaznamovanega glagola »gledati« *mirer*). V zadnjih primerih se moramo vprašati, v kolikšni meri pomensko-pragmatične lastnosti še služijo kot *tertium comparationis* in ali ne bi bilo bolj smiselno analizo usmeriti v vprašanje socialnih zvrsti, kjer pripona *-ette* nastopa v povsem drugačni funkciji, kjer je del t. i. operacij »resufiksacije« (Perko 2013).

Besedotvorno v francoščini referenčna točka sogovorca glede izražanja manjšalnosti ni relevantna. Potencialna ustreznica tovrstne slovenske manjšalnice je sintagma, sestavljena iz pridevnika *petit(e)* in samostalnika:

Ben oui, les dangers de la mondialisation, des échanges de flux corporels, et du tabac. La vie quoi ... Allez, on s'excuse ... On boit un *petit verre* d'eau-de-feu et on fume un calumet pour se faire pardonner, homme-médecine ? Et si tu pouvais jeter un *petit coup d'oeil* là, en bas, je sais pas ce que j'ai, j'ai comme un truc un peu purulent et mal placé. (frWaC)

Edina vloga pridevnika *petit* (*petit verre, petit coup d'oeil*) je, da omili učinke govorne izmenjave in sogovorca prepriča v sodelovanje.

Krajša raziskava na vzporednem korpusu *Spook* (Mezeg 2011), ki vsebuje 12 sodobnih francoskih romanov in njihovih prevodov v slovenščino, skupaj nekaj več kot 1,5 milijona pojavnic, je nakazala zanimive rezultate, ki pa bi jih bilo nujno preveriti tako na obsežnejšem vzporednem korpusu, zlasti slovenskih besedil in njihovih prevodov v francoščino, kot na primerljivih francoskih in slovenskih enojezičnih korpusih. Manjšalnice *-et(te)* so v korpusu zelo redke. Po opravljeni analizi 50 manjšalnic lahko seveda potrdimo, da je denotat v francoščini edina prisotna referenčna točka. Zanimivejši so rezultati za manjšalnice, ki jih najdemo v slovenskih prevodih, in kjer manjšalnica pogosto nastopa kot prevod oblikoslovno nezaznamovane besede.

Hišica npr. se pojavi osemnajstkrat. Kar osemkrat nastopa kot ustreznica *pavillon*³, ki pomen manjšalnosti, tako v pomenu majhnih dimenzij kot potencialno pozitivnega odnosa govorca do denotata, vsebuje že na ravni leksikalnega pomena.

Sinko se pojavi štirikrat in kar trikrat kot ustreznica sintagme *mon fils*, kjer je nosilec odnosa govorca do denotata bolj prvoosebni svojilni pridevnik kot sam leksem *fils*.

Kozarček, ki svoj pomen pogosto gradi okrog referenčne točke sogovorca, se pojavi dvaindvajsetkrat, pri čemer je samo dvakrat ustreznica sintagme *petit + verre* oz. *canon*, sicer pa gre za prevode besedotvorno ali sintagmatsko nezaznamovanih leksemov *verre* in *coup*.

Omenjeni rezultati kažejo, da je raba manjšalnic, tudi če upoštevamo francoske funkcionalne ustreznice [*petit* + samostalnik], v slovenščini veliko pogostejša kot v francoščini, kar je najbrž posledica tega, da je v francoščini res polno razvita samo referenčna točka denotata. Referenčna točka govorca se lahko izraža tudi z gramatikalnimi sredstvi (npr. svojilni pridevniki prve osebe), referenčna točka sogovorca pa se v francoščini bolj kot s sintagmo [*petit* + samostalnik] razvija z izkoriščanjem leksikalnih razlik med različnimi družbenimi jezikovnimi zvrstmi in specifičnimi besedotvornimi posstopki, ki so za te zvrsti značilni (Perko 2013).

3.2 Glagolske modificirane izpeljanke v slovenščini in francoščini

Enak pristop, ki smo ga predlagali za izsamostalniške manjšalnice, bomo uporabili tudi pri izglagolskih izpeljankah, zlasti manjšalnicah. Namesto analize, ki bi

³ *Hiška* se v korpusu pojavi trikrat in enkrat prav tako nastopa kot prevod *pavillon*.

temeljila na poimenovalnih shemah (npr. izražanje slabšalnosti, ljubkovalnosti, različnih vrst glagolskega aspekta ipd.), se bomo osredotočili na že večkrat omenjene referenčne točke, to so denotat, govorec in sogovorec. Da se prepričamo o neustreznosti morfematskega pristopa, ki temelji na poimenovalnih shemah, a le-te razume kot besedotvorne pomene, na kratko povzemimo Toporišičevo obravnavo izglagolskih izpeljank (Toporišič 1991: 158–160). Modifikacijska izpeljava se deli na dve vrsti, ki združujeta tako parameter mernosti kot ekspresivnosti oz. vrednostnosti. Na eni strani so tako manjšalno-ljubkovalne medpone (*-k-*: *hlipkati*; *-čk-*: *pojčati*; *-c-*: *jokcati* itd.), na drugi pa večalno-slabšalne (*-ast-*: *lomastiti*; *-ih-*: *sopihati*; *-uh-*: *dremuhati* itd.). Da manjšalnost ne more biti apriorno vezana na ljubkovalnost, nam pokaže preprosti iskanje po korpusu Gigafida. Izmed 323 pojavitev glagola *jokcati* je ena sama, ki ustreza oznaki *manjšalno-ljubkovalno*:

Natalijine oči so se napolnile s solzami, in ko je Daniel Hilliard odprl vrata, da bi spustil svoje otroke noter, se je že **jokcala**. Sklonil se je in jo vzdignil v naročje. »Pa zakaj jo morata ves čas spravljat v jok?« je vprašal druga dva. Lydia je pogledala stran. Christopher je zardel. (Gigafida: Madame Doubtfire 1994)

V spodnjem primeru uporabo manjšalnice narekuje sama govorna izmenjava, saj želi govorec zmanjšati resnost in pomen joka. Težko govorimo o ljubkovalnosti v pravem pomenu besede:

Hilda se spravlja domov, ker jo je klical Tibor. Kakšne pol ure se na pragu objemava, malo vmes tudi **jokcava**. Prijateljica je vsa iz sebe, ker je prepričana, da je ona zamočila zadevo. »Če ne bi prilezla takrat iz sobe! Kakšna katastrofa! Pa koliko truda zaman!« (Gigafida: Nova 2002)

V preostalih 320 primerih so manjšalnice v funkciji slabšalnosti, kot na primer:

Počasi je izzivalno odkorakal. Razdražil jo je. »Pojma nimam, kaj naj storim s tem moškim,« je Annika rekla sama sebi. »Ko bo naslednjič začel **jokcati**, mu bom iz gobca izbila njegove preklete zobe.« (Gigafida: Maščevanje 2003)

Zaradi nepredvidljivosti sobesedilnih učinkov in interakcije med semantično in pragmatično ravnino je pri opisu besedotvorne operacije boljše navesti, da se razvija okrog referenčne točke govorca, ki z uporabo izpeljanega leksema izraža svoj odnos do denotiranega dogajanja, ki je lahko različno obarvan.

Za pomen izglagolskih modificiranih izpeljank se zdi, da jih je težje zvesti na neko enotno osnovno pomensko strukturo kot samostalniške. Zaradi jasnosti analize naštejmo najpogostejše modifikacijske medpone⁴ oz. pripone, ki vstopajo v besedotvorne operacije:⁵

⁴ Slovensko besedorvorje govori o medpomenah, saj predvideva še glagolsko pripono *-a* (Toporišič 1991: 159).

⁵ V seznamu so pone, ki ustrezajo poimenovalnima shemama manjšalnosti in večalnosti.

- v slovenščini so to: *-k-* (*hlipkati*), *-čk-* (*pojčkati*), *-c-* (*tekcati*), *-ic-* (*stopicati*), *inc-* (*kotalincati*), *-lj-* (*skakljati*), *-ik-* (*belikati se*), *-ast-* (*premikastiti*), *-ih-* (*sopihati*), *-uh-* (*dremuhati*), *-avh-* (*dremavhati*),
- v francoščini: *-aill* (*discutailler*), *-ass* (*traînasser*), *-el* (*craqueler*), *-et* (*voleter*), *-ill* (*mordiller*), *-ch* (*flânocher*), *-ot* (*vivoter*), *ouill* (*mâchouiller*), *-oy* (*tournoyer*)

V slovenščini je za izražanje tovrstnega pomena na voljo tudi sestavljanje, zlasti s predpono *po-* (*pokramljati*).

Glagolske izpeljanke lahko izražajo manjšo intenzivnost procesa (sl. *jokcati* / fr. *pleurnicher*), manjši obseg posamezne faze procesa (sl. *stopicati*, *stopicljati* / fr. *marchoter*), V francoščini so tu še druge aspektualne vrednosti: brezcilnost procesa (*discutailler* v primerjavi z *discuter* označuje brezplodno razpravljanje), manjšo vlogo vršilca procesa (*travailloter* v primerjavi s *travailler* označuje, da neko delo opravljamo brez prave energije oz. predanosti). Za francoščino, ki ne pozna morfološkega razlikovanja med dovršnimi in nedovršni glagoli (fr. *sauter*: *skakati*, *skočiti*), je pomembno poudariti, da imajo izpeljani modificirani glagoli praviloma nedovršno oz. netelično vrednost (fr. *sautiller*: *skakljati*).

Za pomensko raznolikostjo lahko prepoznamo enotno pomensko operacijo (Sto-sic in Amiot 2011), ki jo lahko opišemo kot »izpeljanka izraža specifičen način glagolskega procesa, ki ga označuje podstava«: fr. *sautiller*, sl. *skakljati* »skakati lahkotno, z majhnimi skoki«. Rezultat takšne pomenske operacije ima lahko glede na sobesedilo in vlogo posameznih referenčnih točk različne pomensko-pragmatične učinke. Trije preprosti primeri:

Pred snemanjem je tri mesece trenirala boks, si z dvigovanjem uteži in proteinskimi napitki pridobila skoraj pet kilogramov mišic ter se znebila precej sala, dokler ni lahkotno **skakljala** v ringu. »Moji partnerji pri treningu so imeli veliko potrpljenja z mano,« se je zahvalila z oskarjem v roki. (Gigafida: Stop 2005)

Včasih res nisem mogla razumeti, kako ga lahko vse to tako stre, in začela verjeti, da je večna nesrečnost nekako del njegove osebnosti. Če bi bil daljše obdobje zadovoljen in spokojen, bi ga to najverjetneje uničilo. Kakorkoli, preslišala sem njegovo negotovanje in **skakljala** okoli z moškim, ki ga nisem nameravala imeti. (Gigafida : Eva. Bodite prvi 2008)

Pa zajček? Našel je svoj zvonček in je bil srečen, presrečen. **Skakljaj** je okoli medveda, cingljaj in mu trosil sladkih hrušk. (Gigafida: Cicido 2002).

V prvem zgornjem primeru želi govorec z izpeljanko poudariti pozitivne učinke popolne imitacije boksarskega gibanja, v drugem je v ospredju slabšalnost, v tretjem gre za približevanje otroškemu govoru.

Zanimiva je tudi analiza, ki smo jo opravili na korpusu *Spook* (glej zgoraj) in kjer smo analizirali 20 francoskih modificiranih glagolov. Prevajalci so tudi v slovenščini praviloma podali ustreznico, ki na pomenski ravni izraža načinovno modifikacijo, čeprav seveda ne gre vedno za »pričakovan« dobesedni prevod.

Za *chantonner* najdemo različne bolj ali manj sobesedilno in slogovno upravičene ustreznice: *zadromljati*, *zvončkljati*, *popjevati*, *peti počasi*, *prepevati*. *Voleter* je preveden kot *spreletavati*, *poplesavati*, *brzeti*, pa tudi z bolj nevtralnimi *leteti* in pa sobesedilno pogojenimi *nositi* (za pepel), *sautiller* s *poskakovati*, *poskočiti*, *plesati* ali nevtralnimi *skakati*, *trotiner* pa s *stopicati*, *drobno hoditi* in *drobincljati*, če se omejimo samo na nekaj primerov.

V večini primerov so avtorji poskušali najti sobesedilno, slogovno in pragmatično najustreznejši prevod, ki odraža osnovno pomensko operacijo izražanja načina. Le-ta je lahko v slovenščini podana besedotvorno, torej z izglagolsko tvorjenko (*chantonner* > *popjevati*, *prepevati*), analitično oz. opisno, to je z ustreznim prislovom ob glagolu (*chantonner* > *peti počasi*), ali leksikalno, to je, da se glede na skupno nadpomenko poišče podpomenka, ki izraža specifičen način izvajanja nadrednega glagolskega procesa (*sautiller* /napomenka: *gibati se* / > *plesati*; *voleter* /napomenka: *premikati se* / > *brzeti*, *nositi*). Kot smo to že storili v predhodnem razdelku, smo ob strani pustili vprašanje družbenozvrstne zaznamovanosti določenih besedotvornih operacij in posameznih leksemov, ki igra v francoščini pomembnejšo vlogo kot v slovenščini (Perko 2013).

4 ZAKLJUČKI

Osnovna prednost leksematskega modela za kontrastivne besedotvorne analize, ki smo ga na kratko predstavili v prvem delu članka in nato uporabili pri sami analizi, je, da s tem, ko namesto morfema za osnovno enoto izbere leksem, okrepi vpetost besedotvorja v leksikologijo in vzpostavi specifičnost besedotvornih procesov. Pomembno je tudi, da model gradi na neodvisnosti posameznih besedotvornih operacij in omejitev, ki zadevajo vse tri ravnine jezikovnega znaka, in da namesto semaziološki perspektivi prednost daje onomaziološki, kar olajša določanje in analizo *tertium comparationis*. Pomembno je, da ločujemo med t. i. poimenovalno shemo, ki ji seveda ne odrekamo hevristične vrednosti, a je ne smemo zamenjevati z besedotvornim pomenom, ki je bolj jezikovno-sistematske narave. Na primeru glagolskih modificiranih izpeljank lahko prepoznamo več poimenovalnih shem, s katerimi neposredno označujemo glagolska dejanja (npr. slabšalno, ljubkovalno ipd.). Poimenovalnih shem ni mogoče zvesti na

eno samo pomensko operacijo, ki iz podstave izpelje leksem, ki izraža specifičen način glagolskega dejanja (*skakljati* > *skakati* »lahkotno, z majhnimi skoki«).

Za izbrano področje t. i. ekspresivne oz. evalvativne izpeljave je nujna pritegnitev pragmatične ravnine, kjer je potrebno razlikovati med tremi referenčnimi točkami: denotat (majhno/veliko), govorec (dobro/slabo), sogovorec (vpliv na samo govorno izmenjavo). Za francoščino je, kar zadeva besedotvorje, pomembna le referenčna točka denotata, v zelo omejenem obsegu še govorca, medtem ko je v slovenščini potrebno upoštevati vse tri točke.

Kratka analiza rezultatov vzporednega francosko-slovenskega prevodnega korpusa je nakazala, da je izražanje ekspresivnosti oz. evalvativnosti veliko bolj prisotno v slovenščini kot francoščini. To seveda velja v prvi vrsti za besedotvorno raven, vsaj kar zadeva samostalnike, pa tudi za raven analitičnih funkcionalnih ustreznih (npr. *petit* + samostalnik). Če sodimo po prevodnih ustreznih, se zdi pri samostalnikih pragmatična ravnina odločilna. Glede glagolskih modificiranih izpeljank se je pokazalo, da se prevajalci večinoma opirajo na semantično ravnino, ki je v obeh jezikih osredotočena okrog izražanja načina glagolskega dejanja. Za celovitejšo analizo vprašanja bo potreben tako večji in bolj raznolik vzporedni korpus kot tudi ustrezna primerljiva korpusa za oba jezika. Posebno pozornost bo potrebno posvetiti tudi različni teži družbenozvrstne razslojenosti v obeh jezikih in pragmatični specifičnosti še drugih leksikalnih in besedotvornih postopkov (Perko 2013), ne samo izpeljave.

Bibliografija

Literatura

- Altenberg, Bengt in Sylviane Granger, 2002: Recent trends in cross-linguistic lexical studies. Altenberg, Bengt in Sylviane Granger (ur.): *Lexis in Contrast: Corpus-based approaches*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 3–48.
- Apothéloz, Denis, 2002: *La construction du lexique français*. Gap/Pariz: Ophrys.
- Aronoff, Mark, 1994: *Morphology by Itself*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Dressler, Wolfgang U. in Lavinia Merlini Barbaresi, 1994: *Morphopragmatics. Diminutives and Intensifiers in Italian, German, and other Languages*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Fradin, Bernard, 2003: *Nouvelles approches en morphologie*. Pariz: PUF.
- Fradin, Bernard in Fabio Montermini, 2009: La morphologie évaluative. Fradin, Fradin, Bernard, Françoise Kerleroux in Marc Plénat, 2009: *Aperçus de morphologie du français*. Pariz: PUF.
- Krzyszowski, Tomasz P., 1990: *Contrasting Languages: The Scope of Contrastive linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter.

- Mel'čuk, Igor. A., 1993: *Cours de morphologie générale*. Vol. 1. Montreal/Pariz: Presses de l'Université de Montréal/CNRS Éditions.
- Mezeg, Adriana, 2011: *Korpusno podprta analiza francoskih polstavkov in njihovih prevedkov v slovenščini*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (doktorska disertacija).
- Paillard, Michel, 2000: *Lexicologie contrastive anglais-français: formation des mots et construction du sens*. Gap/Pariz: Ophrys
- Perko, Gregor, 2013: La dimension métalinguistique de la morphologie du français non conventionnel. *Linguistica* 53/1. 209–220.
- Roché, Michel, 2011: Quelle morphologie. Roché, Michet et al.: *Des unités morphologiques au lexique*. Pariz: Lavoisier. 15–39.
- Roché, Michel et al., 2011: *Des unités morphologiques au lexique*. Pariz: Lavoisier.
- Stosic, Dejan in Dany Amiot, 2011: *Quand la morphologie fait des manières: les verbes évaluatifs et l'expression de la manière en français*. Amiot, Dany, Walter de Mulder, Estelle Moline in Dejan Stosic: *Ars Grammatica. Hommages à Nelly Flaux*. Bern: Peter Lang. 403–430.
- Toporišič, Jože, 1991: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Toporišič, Jože, 2006: *Besedjeslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Vidovič Muha, Ada, 2011: *Slovensko skladijsko besedotvorje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Zwicky, Arnold M. in Geoffrey K. Pullum, 1987: Plain morphology and expressive morphology. *Berkeley Linguistic Society* 13. 330–340.

Spletni viri

- frWaC (French Web). <http://nl.ijs.si/noske/wacs.cgi>. (dostop: 1.–25. 4. 2014)
- Gigafida. <http://www.gigafida.net>. (dostop: 1.–25. 4. 2014)
- Spook <http://nl.ijs.si/noske/spook.cgi>. (dostop: 1.–25. 4. 2014)